

ja Federico García Lorcan suhteesta. Heidän taidoistaan sekä taustatutkijoiden ja ohjaaja Garth Davisin asiantuntemuksesta on syntynyt paras näkemäni elokuva kristinuskon alkuvaiheista.

Elokuva toimii myös erinomaisesti opetusvälineenä rippikoulusta yliopisto-opiskeluun. Sen ohella kannattaa tosin käydä läpi lähteitä ja tutkimusta ja muodostaa kuva tapahtumista. Tällöin on mahdollista huomata ihan eri asioita kuin jos katsoo elokuvan niin sanotusti kylmiltään.

Yksi elokuvan monista teemoista on nähdyksi ja kuulluksi tuleminen. Se näkyy siinä, miten Jeesus ja Maria kohtaavat ihmiset. Maria sanoo kuolevalle: sinut on nähty ja kuultu jokaisessa rakkautenteossa. Kristinuskon ytimessä on sisäinen henkilökohtainen ymmärrys Jumalan valtakunnasta, joka näkyy rakkauden teoissa ja armossa toisia ihmisiä kohtaan. Maria on se, joka ymmärtää Jeesuksen sanoman parhaiten, ja Maria on se, joka työnnetään marginaaliin.

Elokuvan roolitus on etnisesti monipuolista, mikä saa katsojan huomaamaan piintyneet mielikuvansa Raamatun henkilöistä. Dialogi on niukkaa ja tyylliteltyä. Elokuvassa on paljon nopeita leikkauksia, jotka minulta menivät ohi ensimmäisellä katselukerralla. Esimerkiksi Jeesus ja temppelein rahanvaihtajat -kohtauksessa huomasin vasta toisella kerralla, mitä kaikkia viittauksia kuvauksesta löytyi. Samoin kävi, kun katsoin kohtausta, jossa Maria ja hänen veljensä sukeltavat kilpaa Genesaretinjärvestä. Vielä kolmannellakin kerralla löysin uutta symboliikkaa. Sukeltaminen, kelluminen, pimeys ja valo toimivat upeasti.

Elokuvan levitys viivästyi, ja sitä on varjostanut yhden elokuvan tuottajan, Harvey Weinsteinin, oikeudenkäynti. Ehkä näistä syistä *Mary Magdalene* ei ole saanut ansaitsemaansa arvostusta. Se on kuitenkin ehdottomasti katsomisen arvoinen elokuva ja samalla upea taideteos.

**Päivi Salmesvuori, dos.
Kirkkohistorian yliopistotutkija
Helsingin yliopisto**

**VIRGINIA BLANTON,
VERONICA O'MARA &
PATRICIA STOOP (ED.)
Nuns' Literacies in Medieval
Europe: The Hull Dialogue.
Medieval Women: Texts
and Contexts 26. Turnhout:
Brepols 2013. 367 s.**

**Nuns' Literacies in
Medieval Europe: The
Kansas City Dialogue.
Medieval Women: Texts
and Contexts 27. Turnhout:
Brepols 2015. 413 s.**

**Nuns' Literacies in Medieval
Europe: The Antwerp
Dialogue. Medieval
Women: Texts and
Contexts 28. Turnhout:
Brepols 2017. 502 s.**

Keskiajan kirjallisen kulttuurin tutkimus on viime vuosina laajentunut uusille alueille. Myös naisten rooli lukijoina, kirjoittajina sekä kirjojen käyttäjinä ja omistajina on saanut aiempaa suurempaa huomiota. Samalla käsitys siitä, mitä lukutaito, lukeminen ja kirjallinen kulttuuri keskiajalla tarkoittivat, on muuttunut moniulotteisem-

mäksi. Virginia Blantonin, Veronica O'Maran ja Patricia Stoopin organisoima kansainvälinen Nuns' Literacies -verkosto on omalta osaltaan pyrkinyt monipuolistaamaan kuvaa keskiajan naisten osallisuudesta kirjalliseen kulttuuriin. Tutustuin verkoston toimintaan vuonna 2013 Antwerpenissa järjestetyssä konferenssissa. Tämä oli viimeinen verkoston järjestämästä kolmesta konferenssista. Ensimmäiset kaksi järjestettiin vuosina 2011 (Hull) ja 2012 (Kansas City). Verkoston on tarkoitus jatkaa toimintaansa jossain muodossa myös tulevaisuudessa.

Blanton, O'Mara ja Stoop ovat tehneet ison työn toimittaessaan konferenssien sadon kolmeksi julkaisuksi, joiden yhteislaajuus on kunnioitettavat 1282 sivua. Kirjoittajia on 45 ja artikkeleita 53, minkä lisäksi jokaisessa kirjassa on johdanto. Lopputulos on värikäs mosaiikki nunnien kirjallisesta kulttuurista. Kirjoittajajoukko on kansainvälinen, ja tutkimuskohteet sijoittuvat eri puolille nykyistä Eurooppaa aiheiden vaihdeltaessa böömiläisten prinsessojen kasvatuksesta irlantilaisten nunnien Espanjassa ylläpitämien luostarikoulujen toimintaan. Aikarajaus ulottuu 700-luvulta 1500-luvun loppuun, mutta painopiste on myöhäiskeskiajassa.

Ei ole sattumaa, että otsikon "literacies" on monikossa. Tällä haastetaan perinteistä näkemystä käsitteen sisällöstä. Kyse ei ole vain (latinan) luku- ja kirjoitustaidosta, vaan laajemmin osallistumisesta kirjalliseen kulttuuriin. Tähän sisältyvät muun muassa lukeminen, kirjoittaminen, latinan ja kansankielten taito, kääntäminen, kirjojen kopioiminen, visuaalinen lukutaito ja tekstien omaksuminen kuulemalla. Luku-

ja kirjoitustaidolla on myös monia eri tasoja, auttavasta perustaidosta hienosyiseen ymmärtämiseen. Kirjallisten tekstien lisäksi teoksissa käsitellään monia muitakin lähdetyyppisiä, kuten kirjeitä ja asiakirjoja. Projektin päämääränä on ollut kartoittaa nunnien toimintaa kirjallisessa kulttuurissa mahdollisimman laajasti eri aikoina, eri kielillä ja eri maissa.

Otsikon termillä ”nun” viitataan laajasti sekä klausuurissa eläviin nunnisiin että aktiivisten sääntökuntien piirissä toimiviin sisariin, jopa uskonnollisiin maallikkonaisiin, sikäli kuin näillä on kytkös johonkin tiettyyn sääntökuntaan tai yhteisöön. Maallikoiden uskonnollinen lukeminen ja kirjoittaminen jäävät siis rajauksen ulkopuolelle. Aiempi tutkimus (esim. Mary C. Erlerin Englantia käsittelevät teokset) on osoittanut, että varsinkin myöhäiskeskiajalla maallikot lukivat samoja teoksia kuin nunnat ja esimerkiksi kirjavaihtoa tapahtui luostarien ja maallikkonaiden välillä. Kirjallinen yhteisö ei siis välttämättä rajoittunut vain oman luostarin tai sääntökunnan sisälle. Ilmiöön viitataan myös joissain trilogian artikkeleissa, Saksan osalta esimerkiksi Anne Winston-Allenin ja Alankomaiden osalta Patricia Stoopin tutkimuksissa (*The Kansas City Dialogue*). *The Antwerp Dialogue* -teoksen viimeinen osa käsittelee kirjallisia verkostoja, joskin painotus on luostariyhteisöjen välisissä verkostoissa.

Trilogian kolme osaa täydentävät toisiaan, mutta toimivat myös itsenäisinä teoksina. Jokaisen teoksen alussa on johdanto, jossa esitellään projektin yleiset suuntaviivat, keskeiset käsitteet ja edeltävien osien sisältö. Johdannot ovat asiantuntevia, ja

niissä esitellään myös aiempaa tutkimusta. Ensimmäinen osa (*The Hull Dialogue*) keskittyy erityisesti pohjoiseen Eurooppaan. Siinä pohditaan muun muassa, millaisia lähteitä nunnien kirjallisesta toiminnasta on olemassa, kysymystä latinan ja kansankielen suhteesta nunnaluostareissa sekä nunnia lukijoina ja kirjoittajina. Toisessa osassa (*The Kansas City Dialogue*) maantieteellinen alue laajenee: nyt mukana on myös Etelä-Eurooppa. Huomion kohteeksi nousevat muun muassa visuaaliseen lukutaitoon liittyvät kysymykset. Viimeinen osa (*The Antwerp Dialogue*) laajentaa maantieteellistä tarkastelua entisestään. Kolmannen osan teemoja ovat normatiiviset kirjalliseen kulttuuriin liittyvät säännöt, käännöstoiminta ja kirjalliset verkostot. Trilogian viimeisessä osassa on lisäksi aiempia osia laajempi, ansiokas johdanto, jossa vedetään yhteen projektin tuloksia.

Toimittajat ovat halunneet jättää kirjoittajille varsin vapaat kädet lähestymistapojen ja toteutuksen suhteen. Tämä näkyy konkreettisesti siinä, että tutkijat lähestyvät lähteitä ja tekevät niiden pohjalta tulkintoja varsin eri tavoin. Esimerkiksi Virginia Blantonin ja Helene Scheckin yhteisartikkeleissa analysoidaan naisten osallistumista varhaiskeskiajan kirjalliseen kulttuuriin epäsuorien mainintojen avulla: vaikka lähteitä, jotka suoraan todistaisivat naisten kirjallisesta toiminnasta ei ole kovin paljon, monissa teksteissä on mainintoja naisten osallistumisesta kirjalliseen toimintaan. Blanton ja Scheck tulkitsevat tämän kertovan jotain ajan ihanteista ja ehkä todellisuudestakin, vaikka kuva olisikin idealisoitu. Jotkut tutkijat

puolestaan pitäytyvät lähteissä, jotka kertovat naisten toiminnasta mahdollisimman suoraan. Tällaisia ovat esimerkiksi naisten kopioimiksi tiedetyt käsikirjoitukset ja asiakirjat.

Tutkittava alue ja lähteiden säilyminen vaikuttavat olennaisesti siihen, mitä kustakin aiheesta voidaan sanoa ja millä varmuudella. Joidenkin tutkijoiden epäkiitollinen tehtävä on yrittää puristaa mahdollisimman paljon tietoa lähes olemattomista lähteenmuusista. Esimerkiksi Englannista on säilynyt niukasti materiaalia, joka todistaisi naisten työskentelystä kirjoittajina, Saksassa tällaisesta aineistosta sen sijaan on suorastaan runsaudenpula. Käytännöt eri kielialueilla ja eri aikoina ovat poikenneet toisistaan huomattavan paljon. Englantia tutkivien tilannetta hankaloittaa muun muassa se, että käsikirjoitusten laatijat ovat useimmiten pysytelleet anonyymeina – toisin kuin vaikkapa myöhäiskeskiajan Ruotsissa, josta tunnetaan nimeltä useita kirjatuohtantoon osallistuneita naisia. Se, miten rohkeita tai jopa spekulatiivisia tulkintoja lähteistä tehdään, riippuu kirjoittajasta. Pidänkin trilogian yhtenä ansiona sitä, että se antaa tilaa erilaisille tutkijapersoonille. Lukijan arvioitavaksi jää, millaisia tulkintoja hän pitää perusteltuina.

Pohjoismaisesta näkökulmasta kiinnostavaa on se, että tšekäläiset naiset ovat hyvin edustettuina. Esimerkiksi Vadstenan luostaria käsitellään trilogian jokaisessa osassa, yhteensä useamman artikkelin verran. Myös islantilaiset ja tanskalaiset naiset ovat saaneet omat artikkelinsa. Painopiste on kuitenkin suurissa kielialueissa (Englanti, Saksa). Kenties yllättävää on se, että ranskankielisiä

alueita käsitellään varsin vähän. Artikkelit ovat pääasiassa tiettyyn yhteisöön, henkilöön tai käsikirjoitukseen keskittyviä tapaustutkimuksia. Keskiajantutkimuksen materiaallinen käänne näkyy: useiden artikkelien painopiste on käsikirjoituksissa ja nimenomaan niiden materiaalistien piirteiden analyysissä.

Trilogiaa ei ole järjestetty kronologisesti tai maantieteellisesti, vaan temaattisesti. Ratkaisulla on hyvät ja huonot puolensa. Toisaalta se mahdollistaa aihekokonaisuuksien hahmottamisen ja vertailun. Lukijan näkökulmasta ratkaisu luo kuitenkin välillä poukkoilevan vaikutelman, kun myöhäiskeskiajalta siirrytään varhaiskeskiajalle ja takaisin tai Englannista Ruotsin kautta Alan-komaihin ja taas Englantiin. Lukija, jota kiinnostaa erityisesti tietty alue tai aikakausi, löytää toki sisällysluettelosta haluamansa artikkelit, joten teosten käyttöä ratkaisu ei sinänsä oleellisesti hankaloita.

Nuns' Literacies -trilogia on monella tapaa melkoinen aarreaitta keskiajan kirjallista kulttuuria, naisten toimijuutta tai yleisemminkin keskiajan kulttuuri- ja uskontohistoriaa tutkiville ja niistä kiinnostuneille. Kuten toimittajat toteavat, teossarja mahdollistaa maantieteellisen ja ajallisen vertailun sillä varauksella, että tiettyssä ajassa ja paikassa esiintyviä ilmiöitä ei voi suoraan yleistää ja soveltaa koskemaan muita alueita tai aikakausia. Täytyy kuitenkin todeta, että vertailua ei teoksen yksittäisissä artikkeleissa mitenkään systemaattisesti tehdä, vaan alueiden ja aikakausien vertailu jää pitkälti lukijoiden vastuulle. Poikkeuksen muodostaa kolmannen osan perusteellinen johdanto, mutta tämä ei auta sellaista

lukijaa, jolla on käytettävissään vain sarjan ensimmäiset osat.

Teossarja antaa hyvän kuvan siitä, millaisia aihepiirejä ja alueita keskiaikaisten naisten kirjallisen kulttuurin maastossa tällä hetkellä tutkitaan. Lopputulos tarjoaa paljon uutta tietoa ja haastaa perinteisiä käsityksiä esimerkiksi nunnien kielitaidosta: useammassa artikkelissa esimerkiksi osoitetaan, että nunnat pystyivät lukemaan ja jopa kirjoittamaan latinaa. Ehkä kiinnostavimpana esimerkkinä tästä on Eva Schlottheuberin artikkeli, joka osoittaa, että Lünen nunnat kirjoittivat 1400–1500-luvuilla sujuvasti sekä latinaa että kansankieltä ja valitsivat kirjeidensä kielen vastaanottajan mukaan (*The Kansas City Dialogue*).

Toimittajat toteavat, että kaikkia Euroopan alueita, kieliä ja sääntökuntia ei ole ollut mahdollista käsitellä teossarjan puitteissa. Tämä on ymmärrettävää. Kuten toimittajat muotoilevat, kuva keskiaikaisten naisten kirjallisesta kulttuurista muistuttaa palapeliä. Kokonaiskuvan muodostaminen on vaikeaa, sillä osa palasista on kadoksissa – osa lopullisesti, osa tilapäisesti. Työ jatkuu ja kuva toivottavasti täydentyy.

Leena Enqvist, TM, HuK
Kirkkohistorian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

ALISON MILBANK

God & the Gothic: Religion, Romance, & Reality in the English Literary Tradition.
Oxford: Oxford University Press 2018. 368 s.

Kirjallisuuden ja teologian rajoja jo pitkään kartoittanut teologi Alison Milbank tarkastelee uusimmassa teoksessaan englantilaisen kauhuromantiikan – tai goottilaisen kirjallisuuden – teologisia taustoja ja yhteyksiä. Tuore *God & the Gothic* ei ole Milbankin ensimmäinen kirja goottilaisesta kirjallisuudesta, vaan se palaa analysoimaan osittain samoja kirjailijoita kuin aikaisempi, vuonna 1992 ilmestynyt *Daughters of the House: Modes of the Gothic in Victorian Fiction*. Aikaisemmassa tuotannossaan Milbank on goottilaisen kirjallisuuden lisäksi kirjoittanut esimerkiksi J. R. R. Tolkienin ja G. K. Chestertonin teologisista ulottuvuuksista kirjassaan *Chesterton and Tolkien as Theologians* (2007) sekä Dante-tulkintoista viktoriaanisella ajalla kirjassaan *Dante and the Victorians* (2009).

God & the Gothic pyrkii esittämään kokonaisteorian goottilaisesta kirjallisuudesta, ja näin ollen materiaali, jota siinä käsitellään, on valtaisa. Milbankin käsittelyssä uusia tulkintoja saavat monet kauhuromantiikan klassikot, kuten Anne Radcliffin *Udolpho* (1794), Matthew Lewisin *Munkki* (1796), Mary Shelley'n *Frankenstein* (1818), Robert Louis Stevensonin *Tohtori Jekyll ja Mr. Hyde* (1886) ja Bram Stokerin *Dracula* (1897). Näiden lisäksi Milbank käsittelee laajaa kirjoa erinäisiä goottilaisen kirjallisuuden tekstejä, ja aiheet vaihtelevat reformaation ihmiskuvasta antiikin filosofiaan, psykoanalyyysiin, sekularisaatioteorian